

Investigating the social agents' representation methods in Jalal Al-Ahmad's "Fall Valley" from the perspective of critical discourse analysis using (Van Leeuwen's) sociological-semantic components

Vol. 13, No. 1, Tome 67
pp. 199-232
March & April 2022

Reza Ghanbari Abdolmaleki^{1*} & Ailin Firoozian Pouresfahani²

Abstract

Critical discourse analysis is an approach that considers language as a social practice in relation to factors such as power and ideology. According to this approach, the present study has tried to use sociological-semantic components to demonstrate how Jalal Al-Ahmad expressed his ideology through the representation of the characters of Fall Valley and how he portrayed the social agents of that period after Reza Shah's fall. In this short story, linguistic constructions are analyzed through the sociological-semantic components. So Van Leeuwen's model is appropriate for analyzing the text and discovering the relationship between language and the author's ideology. The main question of this paper is whether the author has been able to reveal his hidden ideology through the representation of social agents? Research findings exhibit that this has happened and Al-Ahmad has expressed his ideology and views in the story by using the methods of suppression, backgrounding, activation, passivation, personification and impersonalization. Using the general strategy of "exclusion", he hides the identity of high-ranking officials of Pahlavi government and completely "ignores" them by "backgrounding". The "government" and the "army" have been activated in the discourse, and the "workers" and the "elites" have been passivated to highlight the oppression that has been inflicted upon them for his audience.

Keywords: Critical discourse analysis, Ideology, Sociological-semantic components, Van Leeuwen, Al-Ahmad

1. Corresponding author: Assistant Professor of Persian Language and Literature, Damghan University, Damghan, Iran; Email: abdolmaleki@du.ac.ir

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5308-0775>

2. Assistant Professor of Linguistics, Damghan University, Damghan, Iran,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5208-7580>

Received: 27 August 2020
Received in revised form: 22 September 2020
Accepted: 10 October 2020

1. Introduction

The main discussion in the present study is to examine the reflection of the discourse governing the working class of Reza Shah's era in the story of "Fall Valley". In this work, Al-Ahmad, using a general representation, shows the rulers of the Pahlavi regime as generally active in suppressing workers' protests. He also identifies each of them with a distinct identity through a special representation. This research seeks to answer these questions in the framework of critical discourse analysis approach: 1. How does Van Leeuwen's theoretical model help to analyze the representation of social actors in the story? 2. Has the author been able to reflect his ideology in the text by representing the actors? 3. How is the relationship between the discourse-oriented components and the ideology embedded in the text explained? The main hypothesis related to the above questions is that Al-Ahmad has been able to use the depiction of social actors in the story to express his ideology.

The results of the research related to the theory under study indicate that so far no research has been done on the subject of the present article, namely the sociological-semantic analysis of Al-Ahmad political stories and novels. Therefore, the present study examines this issue in order to compensate for the existing deficit in this field. Obviously, considering this point, the necessity and importance of such research is clear.

2. Literature Review

Regarding the theoretical background of the present study, several works were generally found in the fictional literature that have been criticized according to Van Leeuwen's model. Among these works, we can mention Pooshneh and Babak (2013) who, in their study, have found different ways of representing social activists in the story "Between Yesterday and Tomorrow" by Ebrahim Golestan. The main purpose of this study is to discover the relationship between intellectual-social (ideological)

perspectives with discourse-oriented structures in the story.

In their study, Saeidnia et al. (2014) have examined the novels of Suovashun and Sang-e Sabour from the perspective of critical discourse analysis and based on sociological-semantic components. The results of this study indicate that the authors of these novels have represented women as a second sex, weak and with lower social prestige than men.

Junidi and Khaghani (2015) in their article have represented social action in zane ziadi (story collection). Their research findings show that in this set, actions are more inactive and static that are pushed into the background of the audience's mind.

The subject of the research of Armi et al. (2017) is dedicated to the analysis of how gender relations are represented in the novel "Lullaby for a Dead Girl" by Hamid Reza Shahabadi. This research, in the framework of critical discourse analysis and using Van Leeuwen components, has analyzed and explained the role and identity of family members and their interpersonal relationships in the novel.

In their article, Hamidreza Akbari et al. (2019) examine the story of "Ab-e Bid" by Mohammad Bahman Beigi to determine how the author has used the representation of social actors to express his views. He also uses the component of changing time, at the same time as raising the issue of modern Iran, to reveal the faces of the people of a part of Iran who still live in a prehistoric way. The author of the article has thus challenged the policies of the Pahlavi government.

Although the present study is similar to some of these works in terms of methodology, including Junidi and Khaghani (2015), but specifically and in terms of the studied stories, a study that analyzes the political and ideological literature of Al-Ahmad with this method. Has not been found yet.

3. Methodology

The purpose of this research, with a descriptive-analytical approach, is to investigate the representation techniques of social actors using data collected from the story of Al-Ahmad. To achieve this goal, using a qualitative method, first thirty discourse-oriented sentences with political and social themes in the story were selected. These sentences were then analyzed based on Van Leeuwen's model in order to find the components of cognitive-semantic society. Although Van Leeuwen's theory lists 51 ways to represent social actors, the authors focus on only the most frequent components of the story, as not all of them appear in the selected sentences. Their findings show that the author has shown the actions of nomadic teachers to be effective through a mass display strategy.

4. Discussion

Van Leeuwen (2008, p. 52) divides the "exclusion" component in discourse into two types, "suppression" and "backgrounding". In the discourse of Al-Ahmad, we see on several occasions the "suppression" or extremist exclusion of the activists who are the main cause of the deplorable situation of the miners. These activists, who are in fact the rulers of the Pahlavi regime and the owners of the means of production; By substituting unknown faces, they are completely hidden in the author's discourse! It is obvious that the author has deliberately removed from his discourse the indications of the involvement of the Pahlavi authorities in these cases by removing those who are responsible for killing the freedom fighters. This form of "suppression" serves to marginalize the first person of the government, Reza Shah. The extreme omission of Reza Shah's name in the discourse occurs by using the method of "general naming" that is, bringing the title "state" instead of the title of king. In this way, Al-Ahmad has tried to present the image of the "state" as a general nature, hegemonic and totalitarian, in order to remove negative and extremist actions from the realm of the "king" by highlighting it.

The most prominent example of "backgrounding" in the discourse of the story is when describing an actor who is referred to as "Colonel D". Although this officer has little presence in the discourse and his function is limited to his brief meeting with the head of the mine, his actions are recognizable in all incidents, including raids on workers' homes and their arrest and execution. The action of "Colonel D" (exploring the valleys of the mines) initiates a bloody repression, while its action in this story is diminished by the producer of the discourse and marginalized through the background.

It is obvious that the main cause of the repression of the miners and the execution of the protagonist is the Pahlavi government and Reza Shah himself, while as mentioned before, no name of this person is mentioned in the discourse. The question here is whether the removal of Reza Shah's name from the discourse was due to political reasons and the suffocating atmosphere around the text? The definitive answer to this question seems difficult, because the author wrote this story in 1326, six years after the fall of Reza Shah, and therefore could have explicitly named him as the main person responsible for the Zirab mine accidents. But why does he remove Reza Shah's name from his discourse instead? Perhaps the concealment of Reza Shah's name was based on the assumption that the audience already knew the hidden actor.

In the process of "expression", the presence of actors in discourse is represented in the forms of "activation", "passivation", "Personalization" and "Impersonalization". In Al-Ahmad's discourse, we see the active depiction of gendarmerie officers; For example, Haidar Babakhanlu is mentioned several times in the discourse, and his actions (including the torture of miners in the field court) are prominently represented in all behavioral and speech processes. The linguistic manifestation of this method is the role of the actor as the subject in certain clauses. It seems that Al-Ahmad wanted to portray all the members of that organization in a negative light by actively portraying Babakhanlu as a member of the army. In the discourse under study, the "boss" and the "miners" are actors who are shown to be passive.

And they are represented as if they have escaped the attention of the country. It is possible that Al-Ahmad, with this kind of illustration, wanted to show the audience that the working class and the elite of Iranian society will always be ignored by politicians!

5. Conclusion

The authors of the present article sought to answer the question of how to use Van Leeuwen's strategies to analyze the representation of social actors in the story. The authors also sought to answer the question of whether the author was able to reflect his ideology in the text by representing the actors. Analysis of the research data, in addition to explaining the relationship between the discourse-oriented components and the ideology embedded in the text, showed that Al-Ahmad was able to use the representation of social actors in the story to express his ideology. His discourse shows that in representing the actors in the story, the author has used the strategy of expressing non-governmental actors in positive issues and removing them from negative issues, and vice versa, the same strategy in the case of government actors. Thus, statesmen are represented in the discourse as negative actors, and workers and miners as positive actors. In general, the author uses the method of "differentiation" to highlight the contradiction between these two groups, the "state" and the "working class". Using the method of "general naming", which uses the name "government" instead of mentioning the name of the king, the author has removed Reza Khan's name from the discourse of the story. The actors identified by their names in the author's discourse are all male and are portrayed formally, semi-formally, and informally. Al-Ahmad, by passively portraying the head of the mine, puts him in the spotlight to highlight the oppression that has been inflicted on him and the miners. In general, the representation of social actors in Al-Ahmad's discourse has been influenced by his socio-intellectual views and the power relations that govern the society of his time.

دوماهنامه بین‌المللی

۱۳، ش ۱ (پیاپی ۶۷) فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۱، صص ۱۹۹-۲۳۲

مقاله پژوهشی

<http://dori.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.22.4>

بررسی شیوه‌های بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان «دره خزان زده» از منظر تحلیل گفتمان انتقادی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی (رویکرد ون لیوون)

رضا قنبری عبدالملکی^{۱*}، آیلین فیروزیان پوراصفهانی^۲

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

۲. استادیار زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۶

چکیده

تحلیل گفتمان انتقادی رویکردی است که زبان را به‌عنوان عملی اجتماعی در ارتباط با عواملی همچون قدرت و ایدئولوژی مورد مطالعه قرار می‌دهد. با توجه به این رویکرد، پژوهش حاضر کوشیده است تا با کاربست مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی، نشان دهد که جلال آل‌احمد از طریق بازنمایی شخصیت‌های «دره خزان زده»، چگونه به بیان ایدئولوژی خود پرداخته و در پساسقوط رضاشاه، به چه نحو کنشگران اجتماعی آن دوره را به تصویر کشیده است. در این داستان کوتاه، ساخت‌های زبانی در خدمت مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی قرار دارند و از این نظر، الگوی ون لیوون ابزار مناسبی برای تحلیل متن و کشف رابطه میان زبان و ایدئولوژی نویسنده است. پرسش اصلی در این پژوهش، آن است که آیا نویسنده به‌وسیله بازنمایی کنشگران اجتماعی، توانسته است از ایدئولوژی پنهان خود پرده بردارد؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که این امر، به وقوع پیوسته و آل‌احمد با استفاده از شیوه‌های کتمان، پس‌زمینه‌سازی، فعال‌سازی، منفعل‌سازی تشخیص‌بخشی و تشخیص‌زدایی، ایدئولوژی و دیدگاه‌های خود را در داستان بیان کرده است. وی با استفاده از راهبرد کلی «حذف»، هویت مقامات عالی‌رتبه دولت پهلوی را پنهان می‌کند و با «پس‌زمینه‌سازی»، آن‌ها را کاملاً نادیده می‌گیرد. نهادهای «دولت» و «ارتش» در گفتمان فعال‌نمایی شده، و «کارگران» و «نخبگان»، منفعل‌نمایی شده‌اند تا با برجسته کردن ستمی که به آن‌ها روا داشته شده است، در کانون توجه مخاطب قرار گیرند.

واژه‌های کلیدی: تحلیل گفتمان انتقادی، ایدئولوژی، مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی، ون لیوون، آل‌احمد.

Email: abdolmaleki@du.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

داستان به‌عنوان بخشی از یک ساختار بزرگ‌تر، بازنمایی رخدادها و کنشگرانی است که در جهان متن بازتولید می‌شوند (Rimmon-Kenan, 2002, p. 6). از آن‌جاکه متون داستانی، بازنمایی هر جامعه از زوایای گوناگون است، واکاوی متن به شناخت دقیق‌تر آن جامعه منتهی خواهد شد (ارمی، ۱۳۹۶، ص. ۲۵). در همین چارچوب، کاربرست نظریه جامعه‌شناختی - معنایی در یک متن ادبی، با تأمل بر کنشگران آن، شاخصه‌های فرهنگی - اجتماعی آن متن را نمایان می‌سازد.

مسئله اصلی در مقاله حاضر، بررسی بازتاب گفتمان حاکم بر جامعه کارگری عصر رضاشاه در داستان «دره خزان‌زده» است که آل‌احمد در آن، ازیک‌سو با استفاده از بازنمایی عام، دولتمردان پهلوی را به‌طور یکسان به‌مثابه کنشگران فعال در سرکوب اعتراضات کارگری بازنمایی می‌کند و ازسوی‌دیگر، به‌وسیله بازنمایی خاص، هر یک از آن‌ها را با هویتی متمایز نشان می‌دهد. این پژوهش در چارچوب رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی، به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش‌هاست که: ۱. الگوی نظری ون لیوون چگونه به تحلیل بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان کمک می‌کند؟ ۲. آیا نویسنده به‌وسیله بازنمایی کنشگران، توانسته است ایدئولوژی خود را در متن منعکس سازد؟ ۳. رابطه میان مؤلفه‌های گفتمان‌مدار و ایدئولوژی نهفته در متن، چگونه تبیین شده است؟ فرضیه اصلی در ارتباط با پرسش‌های فوق، این است که جلال آل‌احمد توانسته است از تصویرسازی کنشگران اجتماعی در داستان برای بیان ایدئولوژی خود بهره جوید.

نتیجه بررسی پژوهش‌های مرتبط با نظریه مورد مطالعه، بیانگر آن است که تاکنون تحقیقی در ارتباط با موضوع مقاله حاضر، یعنی تحلیل جامعه‌شناختی - معنایی داستان‌ها و رمان‌های سیاسی جلال آل‌احمد انجام نشده است. ازاین‌رو تحقیق حاضر، این مسئله را مورد مداخله قرار داده تا بتواند خلأ موجود در این زمینه را جبران کند. بدیهی است که ضرورت و اهمیت انجام پژوهش پیش‌رو با توجه به این مسئله، مشخص می‌شود.

هدف این تحقیق، با رویکرد توصیفی - تحلیلی، بررسی شگردهای بازنمایی کنشگران اجتماعی با استفاده از داده‌های جمع‌آوری‌شده از داستان دره خزان‌زده است. برای نیل به این هدف، با استفاده از روش کیفی، در ابتدا سی جمله گفتمان‌مدار با بن‌مایه سیاسی و

اجتماعی در داستان آل احمد انتخاب شد؛ سپس جملات مزبور براساس الگوی ون لیوون به منظور یافتن مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی واکاوی و تحلیل شد. اگرچه در نظریه ون لیوون، ۵۱ شیوه برای بازنمایی کنشگران اجتماعی ذکر شده است، اما نگارندگان به دلیل عدم بروز همگی آن‌ها در پاره‌گفتارهای انتخاب‌شده، تنها به مؤلفه‌هایی پرداخته‌اند که نمود بیشتری در داستان داشته‌اند.

۲. پیشینه پژوهش

درمورد پیشینه نظری پژوهش حاضر، به‌طور عام در ادبیات داستانی چند اثر یافته شد که باتوجه به الگوی ون لیوون نقد و بررسی شده‌اند. در میان این آثار، می‌توان به پوشنه و بابک (۱۳۹۲) اشاره کرد که در مطالعه خویش، به یافتن شیوه‌های متفاوت بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان «میان دیروز و فردا» از ابراهیم گلستان پرداخته‌اند. هدف اصلی این پژوهش، کشف رابطه بین دیدگاه‌های فکری - اجتماعی (ایدئولوژیک) با ساختارهای گفتمان‌مدار در داستان مذکور است.

سعیدنیا و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه خود، رمان‌های *سووشون* و *سنگ صبور* را از منظر تحلیل گفتمان انتقادی و براساس مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی موردبررسی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که نویسندگان این رمان‌ها، زن را به‌عنوان جنس دوم، ضعیف و دارای اعتبار اجتماعی پایین‌تر نسبت به مرد بازنمایی کرده‌اند. در همین ارتباط، رمان *سنگ صبور* با ۹۱ درصد منفعل‌گرایی، نسبت به رمان *سووشون* با ۷۱ درصد، دارای میزان منفعل‌گرایی بیشتر از بازنمایی کنشگران زن است.

جنیدی و خاقانی (۱۳۹۴) در مقاله خویش به بازنمایی کنش اجتماعی در مجموعه داستان *زن زیادی* پرداخته‌اند. یافته پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که در این مجموعه، کنش‌ها بیشتر به‌صورت غیرفعال‌سازی‌شده و ایستا هستند که به پس‌زمینه ذهن مخاطب رانده می‌شوند. همچنین عامل‌نمایی با عاملیت انسان بازنمایی می‌شود و نویسنده سعی دارد با عقاید اشتباه اقدار جامعه (بیشتر نوع نگاه طبقه مرفه به زندگی) به مبارزه بپردازد، لذا مشخصه عامل‌نمایی در این داستان‌ها از سایر مشخصه‌ها پررنگ‌تر است.

موضوع پژوهش ارمی اول و همکاران (۱۳۹۶) به واکاوی چگونگی بازنمایی روابط

جنسیت در رمان «لالایی برای دختر مرده» اثر حمیدرضا شاه‌آبادی اختصاص دارد. این تحقیق، در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی و با کاربرست مؤلفه‌های ون لیوون، نقش و هویت افراد خانواده و روابط بینافردی آن‌ها را در رمان تحلیل و تبیین کرده است.

حمیدرضا اکبری و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله خود، داستان «آب‌بید» اثر محمد بهمن‌بیگی را برای مشخص کردن اینکه چگونه نویسنده از بازنمایی کنشگران اجتماعی برای بیان دیدگاه‌های خود استفاده کرده است، موردبررسی قرار داده‌اند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که نویسنده با انبوه‌نمایی، کنش معلمان عشایری را اثرگذار جلوه داده و با استفاده از مولفه زمان‌درهمی، هم‌زمان با طرح مسئله ایران نوین، پرده از چهره مردمان بخشی از ایران که هنوز به شیوه پیش از تاریخ زندگی می‌کنند، برداشته است تا بدین وسیله سیاست‌های حکومت را به چالش بکشاند.

گرچه پژوهش حاضر از جهت روش کار به برخی از این آثار ازجمله جنیدی و خاقانی (۱۳۹۴) شباهت دارد، اما به‌طور خاص و از جهت داستان‌های موردبررسی، پژوهشی که با این روش به ادبیات سیاسی و ایدئولوژیک جلال آل‌احمد نگریسته باشد، تاکنون یافت نشده و این مقاله به‌لحاظ جدید بودن داده‌های تحقیق، از تازگی و نوآوری برخوردار است.

۳. چارچوب نظری پژوهش

تحلیل انتقادی گفتمان به‌عنوان رویکردی نوین در تحلیل متن، بر این اصل استوار است که هیچ گفتمانی خالی از ایدئولوژی نیست و تلاش می‌کند که روابط پنهان سلطه، نابرابری اجتماعی و سوءاستفاده از قدرت را در گفتمان‌ها برملا کند. مؤلفه‌ها و ساختارهای گفتمان‌مدار^۱ به‌طور کلی به دو نوع «زبان‌شناختی»^۲ و «جامعه‌شناختی - معنایی»^۳ تقسیم می‌شوند (یارمحمدی، ۱۳۸۵، ص. ۶۵).

اغلب تحلیلگران انتقادی مبنای تجزیه و تحلیل متون را برپایه تظاهرات زبان‌شناختی^۴ (شیوه‌های عرض‌داشت زبانی) بنا نهاده‌اند؛ درحالی‌که ون لیوون معتقد است که مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی گفتمان، شناختی عمیق‌تر و جامع‌تر از متن ارائه می‌دهد (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۲). او در مقاله «بازنمایی کنشگران اجتماعی»^۵، کارایی مؤلفه‌های

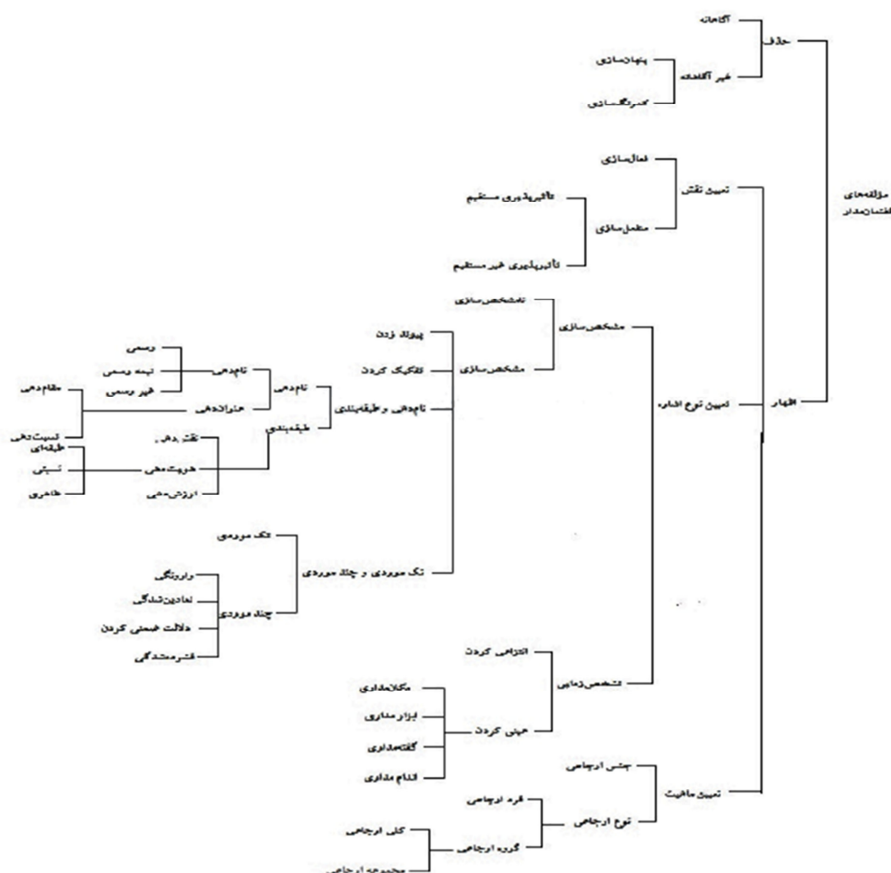
زبان‌شناسانه را در دستیابی به کُنه اثر به‌چالش می‌کشد و در این زمینه با ارائه فهرستی از شیوه‌های بازنمایی کنشگران اجتماعی (Van Leeuwen, 2008, p. 52)، چنین استدلال می‌کند که توان این مؤلفه‌ها در نشان دادن لایه‌های متفاوت گفتمان، به‌ویژه لایه‌های زیرین بیشتر است.

دلیل ون لیوون برای ارجحیت مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی بر مؤلفه‌های زبان‌شناختی این است که کنشگران زبان‌شناختی با کنشگران اجتماعی همیشه بر هم منطبق نیستند. برای مثال در جمله «مهاجران با برخورد سرد اهالی مواجه شدند»، «مهاجران» که عامل دستوری - زبان‌شناختی است، از نظر جامعه‌شناختی، پذیرنده است و مشارکان واقعی عمل، «اهالی» هستند (Van Leeuwen, 1996, p. 33). ون لیوون با تتبع متون گوناگون به شیوه‌ای نظام‌مند، چگونگی بازتاب کنشگران اجتماعی را در متن موردبررسی قرار داد و تأثیر و تأثر زبان و عوامل اجتماعی را در بازنمایی کنشگران در اثر آشکار ساخت. نظریه جامعه‌شناختی - معنایی وی همچنین به بررسی دلایل و موقعیت‌هایی از متن پرداخته است که کنشگران اجتماعی در آن حضور فعال دارند یا برعکس به حاشیه رانده شده‌اند (حق‌پرست، ۱۳۹۱، ص. ۴۷). تأکید ون لیوون بر معانی گفتمان و متون نیست، بلکه بر شیوه‌هایی است که کنشگران برای تولید و دریافت معانی به‌کار می‌برند.

به کمک تئوری ون لیوون و الگویی که از شیوه‌های بازنمایی کنشگران ارائه کرده است، می‌توان بسیاری از لایه‌های کلام را واکاوی کرد و به مقاصد پنهان کنشگران اجتماعی و شیوه‌های بازنمود آن‌ها دست یافت و پیوند عوامل برون‌متنی را با متن شناسایی کرد (همان، ص. ۴۸). ون لیوون در الگوی خود، ۵۱ شیوه بازنمایی را با عنوان «شبکه کنشگران اجتماعی»^۶ (رک: نمودار ۱) معرفی می‌کند. به عقیده وی، این شبکه آنچه را زبان‌شناسان تمایل به جدا کردن دارند، گرد هم می‌آورد. شبکه کنشگران اجتماعی شامل تعدادی واژگان مشخص و سیستم‌های زبانی، همچنین حالت‌های انتقال‌پذیری، عطف و ارجاع، گروه اسمی، شکل‌های بلاغی، و غیره در سطح گفتمان است. همه این روش‌ها در تحقق بازنمایی کنشگران نقش دارند و باوجوداین، یکنواختی زبانی هم در شبکه وجود دارد (Van Leeuwen, 2008, p. 53).

بدیهی است که الگوی پیشنهادی ون لیوون دسته‌بندی‌های متنوعی دارد که در این

پژوهش به‌منظور اجتناب از طولانی شدن بحث، همه آن‌ها ارائه و بررسی نشده‌اند.

نمودار ۱: شبکه کنشگران اجتماعی
Chart 1: Social activist network

۳-۱. مؤلفه‌های کلی در الگوی جامعه‌شناختی - معنایی و لیوون

به موجب برخی از دلایل گفتمانی، کنشگران اجتماعی در گفتمان، بسته به منافع و اهداف تولیدکننده آن، بازنمودی آشکار یا پنهان می‌یابند. از این رو، مؤلفه‌های و لیوون به دو گروه

کلی «حذف» و «اظهار»^۸ تقسیم شده‌اند (Van Leeuwen, 2008, p. 52). در فرایند حذف، هم خود کنشگر و هم کنش‌های او از گفتمان کنار گذاشته می‌شود. برخی حذف‌ها در گفتمان «بی‌غرض»^۹ هستند و شامل جزئیاتی می‌شوند که مخاطب به‌طور طبیعی بر آن‌ها واقف است، اما برخی دیگر به‌طور آگاهانه صورت می‌گیرند (Van Leeuwen, 1996, pp. 38-39) که خود بر دو نوع است: الف) «کتمان»^{۱۰}، و ب) «پس‌زمینه‌سازی»^{۱۱} (Van Leeuwen, 2008, p. 52).

در «کتمان» با حذف کامل کنشگران اجتماعی و کنش‌های آن‌ها روبه‌رو هستیم که ون لیوون آن را «حذف افراطی»^{۱۲} می‌نامد (ibid, p.29). در «پس‌زمینه‌سازی»، کنشگر به‌طور کامل از صحنه گفتمان حذف نمی‌شود، بلکه ردپایی از خود در متن باقی می‌گذارد که می‌توان او را از طریق آن بازیابی کرد. به گفته ون لیوون (ibid) «در پس‌زمینه‌سازی، حذف به‌شکل افراطی آن وجود ندارد». در این شیوه از بازنمایی، هدف این است که توجه مخاطب از کنشگران به چیز دیگری که موردنظر تولیدکننده گفتمان است، معطوف شود و در این میان، کنشگران به حاشیه رانده شوند (Van Leeuwen, 1996, p. 39).

به جز دو شیوه «کتمان» و «پس‌زمینه‌سازی»، سایر شاخه‌های نمودار شبکه کنشگران اجتماعی (رکز نمودار ۱)، همگی زیرمجموعه‌های فرایند «اظهار» هستند. منظور از اظهار، حضور کنشگران در گفتمان است که به شیوه‌های مختلف نمایانده می‌شود (Van Leeuwen, 2008, pp. 28-32). بدین ترتیب در اغلب موارد، از کنشگران مستقیماً و به‌صراحت در گفتمان نام برده می‌شود. به عبارت دیگر، عاملین عمل در بازنمایی ذکر می‌گردند. ون لیوون «اظهار» را دارای سه زیربخش اصلی می‌داند: الف) فعال‌سازی^{۱۳} در برابر منفعل‌سازی^{۱۴}؛ ب) مشارکت^{۱۵}، موقعیت‌سازی^{۱۶} و منتفع‌سازی^{۱۷}؛ ج) تشخیص‌بخشی^{۱۸} / تشخیص‌زدایی^{۱۹} (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۵).

در اکثر مواقع بین کنشگران زبان‌شناختی و کنشگران جامعه‌شناختی رابطه مستقیم وجود ندارد. به همین دلیل، نقش‌های کنشگران اجتماعی الزاماً با نقش‌های دستوری کنشگران زبان‌شناختی یکی نیست و بازنمایی می‌تواند از نو کنشگران را نقش‌دهی کند. این مسئله در

نظریهٔ ون لیوون با عنوان «تعیین نقش»^{۲۰} شناخته می‌شود. نقش‌هایی که به کنشگران اجتماعی در بازنمایی داده می‌شود در تحلیل گفتمان اهمیت زیادی دارد؛ و اینکه چه کسی در بازنمایی یک کنش مشخص، «عامل»^{۲۱} است و چه کسی پذیرنده^{۲۲}، از منظر جامعه‌شناختی - معنایی، نکتهٔ قابل توجهی است.

در فرایند «فعال‌سازی»، کنشگران اجتماعی در بازنمایی به‌عنوان نیروهای فعال و پویای درگیر در عمل حضور دارند. این فرایند «می‌تواند با نقش‌های دستوری اعطاشده به مشارکین، ازجمله ساختارهای گذرایی تجلی یابد که در آن کنشگران فعال اجتماعی در قالب رفتارگر در فرایندهای رفتاری^{۲۳}، احساس‌گر^{۲۴} در فرایندهای ذهنی^{۲۵} و یا گوینده^{۲۶} در فرایندهای کلامی^{۲۷} نشان داده می‌شوند» (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۶).

در فرایند «منفعل‌سازی»، کنشگران اجتماعی به‌نحوی بازنمایی می‌شوند که گویی به عمل تن در می‌دهند یا آن را می‌پذیرند. به گفتهٔ ون لیوون (2008, pp.33-34) «کنشگران منفعل در قالب پذیرندهٔ رفتار در فرایندهای رفتاری، پذیرندهٔ احساس در فرایندهای ذهنی، و یا پذیرندهٔ سخن در فرایندهای کلامی بازنمایی می‌شوند». وی دو راهکار برای منفعل‌سازی مطرح می‌کند: الف) موضوع‌سازی^{۲۸}؛ ب) سهیم‌سازی^{۲۹}. در موضوع‌سازی، کنشگران منفعل‌نمایی‌شده در بازنمایی، موضوع و هدف کنش قرار داده می‌شوند؛ و در سهیم‌سازی، این کنشگران گروه ثالثی را به‌وجود می‌آورند که از نفع یا ضرر آن کارکرد اجتماعی سهم می‌برند. تظاهرات زبان‌شناختی سهیم‌سازی برخلاف موضوع‌سازی معمولاً با حرف اضافه همراه می‌شود (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۱۵).

نوع دیگر اظهار، «تعیین نوع اشاره»^{۳۰} است. در این بخش، بازنمایی کنشگران اجتماعی می‌تواند با اسم‌ها و کلماتی در زبان تحقق یابد که دارای مؤلفهٔ معنایی «+ انسان» یا «- انسان» باشد. اگر در بازنمایی، کنشگران اجتماعی به‌صورت انسان یعنی شخص جاندار تصویرسازی شوند در مقولهٔ «تشخص‌بخشی» طبقه‌بندی می‌شوند (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۱۶). تشخص‌بخشی، معمولاً به‌وسیلهٔ ضمایر شخصی، ضمایر ملکی، اسامی خاص یا اسامی که دارای مشخصهٔ انسانی هستند، نشان داده می‌شود. این شیوهٔ بازنمایی دارای دو زیربخش اصلی است که عبارتند از: الف) مشخص‌سازی^{۳۱}؛ ب) نامشخص‌سازی^{۳۲} (Van Leeuwen,)

(2008, p. 52).

در فرایند «مشخص‌سازی»، هویت کنشگران اجتماعی به شیوه‌ای بارز و مشخص بیان می‌شود (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۶)، اما چنان‌چه در گفتمان، کنشگران اجتماعی به‌صورت افراد یا گروه‌های نامشخص، نامعلوم و ناشناس بازنمایی شوند، شیوه «نامشخص‌سازی» یا مجهول‌نمایی در کار است که در آن، کنشگران «گمنام‌سازی» می‌شوند.

۴. خلاصه داستان

داستان «دره خزان‌زده» به شرح سرکوب معدنچیان زیراب می‌پردازد. در این ماجرا نیروهای حکومت رضاشاه به فرماندهی سرهنگ «د» به بهانه وجود سلاح در میان کارگران به یک معدن زغال سنگ در زیراب حمله می‌کنند. آن‌ها سرزده و با برنامه وارد منطقه می‌شوند، و در چند روز رئیس معدن و همه کارگران را دستگیر و برخی را وادار به تبعید می‌سازند. در این میان، وصالی که فردی قوی‌هیکل و قدرتمند بود؛ بی‌دلیل و فقط به‌خاطر شناخته بودن نزد دیگران اعدام می‌شود. گفتنی است که در این داستان، «شاید تحت‌تأثیر سانسور از فعالیت‌های مبارزان و جرم آنان یادی نمی‌شود» (عبداللهیان، ۱۳۸۳، ص. ۱۲۱).

۵. زمینه اجتماعی و سیاسی داستان: شکل‌گیری طبقه کارگر صنعتی

ناراضی در ایران

در نظریه جامعه‌شناختی - معنایی، میان متن و بافت اجتماعی اطراف آن، ارتباط انکارناپذیری برقرار است. ون لیوون بر ارتباط میان بُعد معنایی و بُعد جامعه‌شناختی تأکید ویژه‌ای دارد؛ یعنی همان‌طور که از متن می‌توان به شرایط اجتماعی مؤثر بر تولید آن اطلاع پیدا کرد، می‌توان نقش شرایط اجتماعی را نیز بر کیفیت و شیوه تولید گفتمان موردبررسی قرار داد (حق‌پرست، ۱۳۹۱، ص. ۴۸). بنابراین پیش از بررسی شگردهای بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان آل‌احمد، تحلیل زمینه اجتماعی و سیاسی پیرامون متن ضرورت دارد.

در دوره رضاشاه بر اثر اقدامات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دولت که به‌صورت آمرانه انجام می‌شد، کشور دچار تغییرات عمده شد. ساخت کارخانه‌های صنعتی و حمایت از

صنعت داخلی و ایجاد انحصارات دولتی باعث شد که روند صنعتی شدن کشور در فاصله سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ اوج بگیرد. این اقدامات باعث رشد کمی و کیفی طبقه کارگر ایران در این عهد و تبدیل شدن آن به کارگر صنعتی و آگاه شد (نعمتی، ۱۳۹۶، ص. ۱۲۹). اقدامات رضاشاه برای پیشبرد صنعت، تأثیرات متفاوتی بر قشرهای مختلف جامعه بر جای گذاشت از جمله کارگرانی که در بخش‌های زیرساخت‌ها فعالیت داشتند. این اقدامات به‌خاطر ضعیف بودن بخش خصوصی، توسط دولت انجام می‌گرفت و قرار داشتن نیروهای اجتماعی در تحت فشار دولت متمرکز و قوی، سبب سرکوب شدید جنبش‌های کارگری و اتحادیه‌ها شد و کارگران از نظر سیاسی و اجتماعی در وضعیت نابسامانی بودند.

در این دوره یک طبقه کارگر صنعتی ناراضی شکل گرفت. مزدهای پایین، ساعات کار زیاد، وضع مالیات‌های گزاف بر کالاهای مصرفی، انتقال اجباری کارگران به نواحی بد آب‌وهوا و شرایط نامساعد کاری، همگی موجب نارضایتی کارگران صنعتی شد. کنسول انگلیس در تبریز وضعیت عمومی کارگران ایران را در این دوره چنین بیان می‌کند:

ما در یک مرحله انتقالی میان قدیم و جدید هستیم، روابط شخصی کارگر با کارفرما از بین می‌رود و کارگر هرچه بیشتر با محصول دست خود بیگانه‌تر می‌شود. هنوز قوانین مناسبی برای زمان مصدومیت و یا بیکاری وجود ندارد که جانشین مسئولیت قدیمی کارفرماهای قدیمی شود. حکومت، ساختاری را ویران کرده است بدون آنکه چیزی به جای آن گذاشته باشد؛ درواقع رضاشاه خداوند را از حوزه اقتصادی کنار گذاشته و درعوض خودش را به حوزه رفتار اخلاقی در صنعت وارد کرده است و این، احتمالاً اقدام خطرناک‌تری است (به‌نقل از آبراهامیان، ۱۳۸۹، ص. ۲۰۰).

۶. تحلیل داده‌ها

۶-۱. حذف

ون‌لیوون (2008, p.52) مؤلفه «حذف» را در گفتمان به دو نوع «کتمان» و «پس‌زمینه‌سازی» تقسیم می‌کند که پیش‌تر (رک: ۳-۱) به تعاریف هر یک از آن‌ها اشاره شده است.

۶-۱-۱. کتمان

در گفتمان آل‌احمد در موارد متعدد، شاهد «کتمان» یا حذف افراطی کنشگرانی هستیم که

عامل اصلی ایجاد وضعیت اسفناک معدن‌چیان هستند. این کنشگران که درواقع دولتمردان پهلوی و مالکان وسایل تولید هستند؛ از طریق جایگزین کردن صورتهای مجهول، به‌کلی در گفتمان پنهان‌سازی شده‌اند! آل‌احمد در صحنه اعدام وصالی که از رهبران جنبش کارگری شمال بود؛ با کاربرد افعال مجهول در جمله‌بندی خود، هویت آمران اصلی این عمل را کتمان می‌کند:

پاره‌گفتار ۱ ساعت ده صبح پی‌او[وصالی] آمدند و از انبار ذغال ایستگاه که در آن زندانی بود، بیرونش آوردند. آن‌قدر به عجله راه افتاده بودند که حتی دست‌بند هم با خود نداشتند. دست‌های او را با یک تکه از همان طناب‌های سفید و نوری که با تفنگ‌ها از تهران فرستاده شده بود، بستند (آل‌احمد، ۱۳۸۶، ص. ۲۵).

بدیهی است که نویسنده عامدانه با حذف افرادی که آمر کشتار آزادی‌خواهان هستند، دال‌هایی را که بر دخالت مقامات پهلوی در این قضایا دلالت دارند، از گفتمان خود حذف کرده است. این شکل از «کتمان» در خدمت به‌حاشیه بردن شخص اول دولت یعنی رضاشاه است. حذف افراطی نام رضاشاه در گفتمان، با استفاده از شیوه «نام‌دهی کلی»، یعنی برابر نهادن نام «دولت» به‌جای ذکر و عنوان شاه به وقوع می‌پیوندد. بدین‌وسیله آل‌احمد کوشیده است از «دولت»، به‌عنوان یک ماهیت کلی، تصویری سلطه‌جو و تمامیت‌خواه ارائه کند تا با برجسته‌سازی آن، کنش‌های منفی و افراطی را از ساحت «شاه» دور کند و به دولتمردان نسبت دهد:

پاره‌گفتار ۲ - [سرهنک د]: تصمیم‌های دولت همیشه به‌نفع کارگراهاست! اون هم در این روزها (همان، ص. ۱۳)

پاره‌گفتار ۳ - [افسر]: چرا این‌قدر گرفته‌اید؟ به هر جهت دولت دستور داده که با همکاری شما همشونو خلع سلاح کنیم (همان، ص. ۱۵)

ون لیوون برخی از سازوکارهای زبانی تحقق کتمان را این‌گونه معرفی می‌کند: الف) حذف فاعل در ساخت مجهول^{۳۳}؛ ب) کاربرد بندهای ناخودایستا^{۳۴}؛ ج) حذف بهره‌ور^{۳۵}؛ د) اسم‌سازی و اسم‌های فرایندنا^{۳۶}؛ ه) استفاده از صفت^{۳۷}؛ و) استفاده از جهت میانه^{۳۸} (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۵). در ارتباط با متن موردبررسی، آل‌احمد با بهره‌گیری از سازوکار

«اسم‌سازی» (استفاده از اسم به جای فعل) هویت «سرنیزه بدست‌ها» را که عاملان سرکوب هستند در گفتمان خود پنهان می‌کند:

پاره‌گفتار ۴ نه کسی جز این دامن به کمر زده‌ها و سرنیزه بدست‌ها از تهران می‌آمد. (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۷).

چه کسانی سرنیزه به دست داشتند؟ هویت کنشگرانی که با سرنیزه از تهران آمده بودند؛ مطلوب نویسنده نیست و به همین جهت، عاملان کنش (سرنیزه بدست داشتن) را پنهان می‌نماید. اساساً ون لیوون (2008, p.30) معتقد است که راهبرد «اسم‌سازی» این امکان را در اختیار تولیدکننده گفتمان قرار می‌دهد که کنش خاصی را بیان کند، اما کنش‌گران را به پس‌زمینه براند.

۶-۲. پس‌زمینه‌سازی

برجسته‌ترین نمونه «پس‌زمینه‌سازی» در گفتمان داستان، هنگام توصیف کنشگری است که از او با عنوان «سرهنگ د» نام برده می‌شود. گرچه این افسر در گفتمان حضور چندانی ندارد و کارکرد او فقط به ملاقات کوتاهش با رئیس معدن محدود می‌شود، اما کنش او در همه حوادث، از جمله یورش به خانه‌های کارگران و دستگیری و اعدام آن‌ها قابل بازیابی است.

پاره‌گفتار ۵ [مهندس] ناگهان به یادش افتاد که صبح همان روز «سرهنگ د» را دیده بوده است که سرتاسر دره‌های معدن را پیاده می‌پیموده و به همه جا دقیق می‌شده است (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۲).

این کنش «سرهنگ د» (بررسی کردن دره‌های معدن)، آغازگر یک سرکوب خونین است درحالی‌که عاملیتش در این ماجرا از سوی تولیدکننده گفتمان، کم‌رنگ‌سازی می‌شود و از طریق پس‌زمینه‌سازی به حاشیه رانده می‌شود.

نمود دیگری از «پس‌زمینه‌سازی»، مربوط به صحنه تیرباران قهرمان داستان است. در این صحنه، طنین «هشت ضربه تفنگ»، عامل زبان‌شناختی است که برای غیرشخصی نشان دادن عمل کنشگران در گفتمان آمده است. به وسیله این حذف پس‌زمینه‌ای، به گفته ون لیوون (2008, p.31) «کنشگر اجتماعی بیش از آن‌که به کل حذف شود، توجه از آن گرفته می‌شود».

پاره‌گفتار ۶ مه سنگینی که دره‌های زیراب را با همه آن اطراف در خود فرو برده بود، طنین هشت ضربه تفنگ را بلعید و دوباره آواری از اندوه و سرما، بر سر همه آن اطراف فرو ریخت (همان، ص. ۲۵).

بدیهی است که مسبب اصلی سرکوب معدن‌چیان و اعدام قهرمان داستان، دولت پهلوی و شخص رضاشاه است، درحالی‌که چنان‌که پیش‌تر گفته شد، هیچ اسمی از او در گفتمان برده نمی‌شود. در این‌جا این سؤال مطرح می‌شود که آیا حذف نام او از گفتمان بنا به دلایل سیاسی و فضای خفقان اطراف متن بوده است؟ پاسخ قطعی به این سؤال، دشوار به‌نظر می‌رسد چراکه نویسنده، این داستان را در سال ۱۳۲۶ یعنی شش سال پس از سقوط حکومت رضاشاه نوشته است و بنابراین می‌توانست از وی به‌عنوان مسئول اصلی حوادث معدن زیراب صراحتاً نام ببرد. اما چرا به جای این کار، نام شاه را از گفتمان خود حذف می‌کند؟ شاید پس‌زمینه‌سازی نام رضاشاه بنابر این فرض اعمال شده باشد که مخاطب از قبل کنشگر اجتماعی پنهان را می‌شناسد و ذکر پیاپی او زیاده‌گویی قلمداد خواهد شد.

۲-۶. اظهار

در فرایند «اظهار»، حضور کنشگران در گفتمان به صورت‌های «فعال‌سازی»، «منفعل‌سازی»، «تشخص‌بخشی» و «تشخص‌زدایی» نمایانده می‌شود.

۲-۶-۱. فعال‌سازی

در گفتمان آل‌احمد، شاهد فعال‌نمایی مأموران ژاندارمری هستیم؛ مثلاً سرجوخه «حیدر باباخانلو» چندین بار در گفتمان «نام‌دهی» می‌شود و کنش‌های او (ازجمله شکنجه کارگران معدن در دادگاه صحرایی) در تمامی فرایندهای رفتاری و گفتاری، به‌طور برجسته بازنمایی می‌گردد. نمود زبانی این شیوه، نقش کنشگر به‌عنوان فاعل در بندهای معلوم است. این‌طور به نظر می‌رسد که آل‌احمد خواسته است با فعال‌نمایی باباخانلو که عضوی از بدنه ارتش است، درواقع کل اعضای آن سازمان را با چهره منفی تصویرسازی کند.

پاره‌گفتار ۷ سرجوخه حیدر باباخانلو خیلی دوندگی می‌کرد. همه را سر جاهایشان مستقر ساخت و دستورهای لازم را داد (آل‌احمد، ۱۳۸۶، ص. ۲۰).

پاره‌گفتار ۸ دیگران را اگر اعتراف نمی‌کردند در همان جلسه دادگاه می‌خواباندند و در

زیر شلاق‌های سمج سرجوخه حیدر باباخانلو وادار به اعتراف می‌کردند
(همان، ص. ۲۴).

۲-۲-۲. منفعل‌سازی

در گفت‌وگو با موردمطالعه، «رئیس» و «کارگران معدن» کنشگرانی هستند که توسط نویسندگان منفعل‌نمایی و به شکلی بازنمایی شده‌اند که گویی از توجه کشور به دور مانده‌اند. این امکان وجود دارد که آل‌احمد با این نوع تصویرسازی، خواسته باشد به مخاطب نشان دهد که طبقه زحمت‌کش و نخبگان جامعه ایران همیشه توسط سیاست‌مداران نادیده گرفته خواهند شد! پاره‌گفتار ۹ از تهران که برای او [رئیس معدن] هیچ‌گونه خبری نمی‌فرستادند. اداره معادن هم کاملاً ساکت بود (آل‌احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۵).
پاره‌گفتار ۱۰ [افسر فرمانده]: آقای مهندس، از این ساعت حق ندارید از من جدا شوید. گزارش وقایع رم دادم صورتجلسه کنند. البته امضا خواهید فرمود. مهندس جوابی نداشت که بدهد (همان، ص. ۱۷).

منفعل‌نمایی کارگران که شبانه‌روز در معرض گازها، گرد و غبار، مواد شیمیایی، صدا، گرما و چیزهایی از این قبیل قرار دارند، در جهت مظلوم‌نمایی آن‌هاست که به نوعی بی‌توجهی «دولت» را نسبت به آنان تصویرسازی می‌کند. این شیوه تصویرسازی، احساس همدردی و همدلی مخاطبان را به همراه دارد. بدیهی است که آل‌احمد با بازنمایی معدن‌چیان به این صورت، تبعات دلخراش کنش آنان (کار کردن در معدن) را برجسته می‌کند.
پاره‌گفتار ۱۱ همه [کارگران معدن] آرام و بی‌صدا، همچون مشایعت‌کنندگانی که از گورستان برمی‌گردند، ساکت و بی‌صدا به طرف خانه‌های خود برمی‌گشتند (همان، ص. ۹).

۲-۲-۳. تشخیص‌بخشی

ون‌لیوون (2008, p.52) شیوه بازنمایی «تشخیص‌بخشی» را به دو نوع «مشخص‌سازی» و «نامشخص‌سازی» تقسیم‌بندی کرده است.

۲-۳-۱. مشخص‌سازی

راهبرد مشخص‌سازی که تعریف آن پیش‌تر (رک. ۳-۱) بیان شد، خود شامل

زیربخش‌های متعددی است که عبارت‌اند از: پیوسته‌نمایی^{۳۹}، تمایزگذاری^{۴۰}، نام‌دهی^{۴۱} و طبقه‌بندی^{۴۲}، و مشخص‌سازی چند عاملی^{۴۳}.

۶-۲-۳-۱. پیوسته‌نمایی

یکی از شیوهای مشخص‌سازی که در آن کنشگران اجتماعی، «گروهی» بازنمایی می‌شوند «پیوسته‌نمایی» است. پیوسته‌نمایی به گروه‌هایی اشاره دارد که کنشگران اجتماعی و یا گروه‌هایی از کنشگران آن‌ها را به وجود می‌آورند. به علل مختلف گفتمانی، ممکن است چند کنشگر متمایز از هم، معمولاً با استفاده از حرف ربط همپایه‌ساز در کنار یکدیگر «پیوسته‌نمایی» شوند و در عین حال امکان دارد چنین پیوستگی‌ای در ادامه متن «گسسته» شده و کنشگران جدا از هم تصویرسازی شوند (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۱۹).

عبارت «چند سرباز» در پاره‌گفتار دوازده و «کارگرهای مسلح» در پاره‌گفتار سیزده، نمونه‌هایی از «پیوسته‌نمایی» است، اما در پاره‌گفتار چهارده، «وصالی» از گروه کارگرهای مسلح، «گسسته» شده و جدا از آن‌ها بازنمایی می‌گردد.

پاره‌گفتار ۱۲ چند سرباز در محوطه ایستگاه پاس می‌دادند. قطار مسافری هنوز نرسیده بود. افسر فرمانده دائماً ساعت خود را نگاه می‌کرد (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۷)

پاره‌گفتار ۱۳ جناب آقای مهندس وقتی کارگرهای شما مسلح‌اند و به سربازهای من شلیک می‌کنند؛ چطور شما اجازه نمی‌دید کسی با سلاح وارد معدن بشه! (همان، ص. ۱۶)

پاره‌گفتار ۱۴ از [کارگران] تنها وصالی بود که خیلی به عجله اردش را خواندند و ساعت ده صبح فردای محاکمه، در یک دره گمنام زیراب اعدامش کردند (همان، ص. ۲۱).

سربازها و کارگران مسلح در گفتمان آل احمد، هرگز «نام‌دهی» نمی‌شوند؛ هرچند که عاملان و مشارکان سازنده چنین پیوستگی‌ای (مثل وصالی و سرجوخه باباخانلو) ممکن است در جایی از متن ذکر شوند.

۶-۲-۳-۱. تمایزگذاری

یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های مشخص‌سازی، «تمایزگذاری» است؛ یعنی تمایز قائل شدن بین فرد کنشگر یا گروه کنشگران با فرد یا گروه شبیه آن‌ها. این شیوه از بازنمایی در الگوی ون لیوون شبیه به راهبرد «قطب‌بندی»^{۴۴} در نظریه ون‌دایک (2000, p.80) است که متمایز دانستن «خودی» از «غیرخودی» یا «ما» از «آن‌ها» را در گفتمان مطرح می‌کند. به‌طور کلی تضاد بین «دولت» و «کارگران معترض»، مهم‌ترین نمونه «تمایزگذاری» در گفتمان آل احمد است.

۶-۲-۳-۱. نام‌دهی

کنشگران اجتماعی از نظر «هویت» می‌توانند به دو صورت نمایانده شوند: الف) نام‌دهی؛ ب) طبقه‌بندی. همواره این مسئله در گفتمان حائز اهمیت است که کدام کنشگر، «نام‌دهی» و کدامیک «طبقه‌بندی» شده است (Van Leeuwen, 2008, pp. 37- 38). از نظر ون لیوون (ibid, p.40)، شخصیت‌های بی‌نام به‌طور کلی دارای نقش‌های بی‌اهمیت هستند، اما زمانی که از شخصیت‌هایی نام برده می‌شود یا در قالب گروه‌ها و طبقات اجتماعی معرفی می‌شوند، هم خود فرایند نام‌دهی و طبقه‌بندی و هم اسامی شخصیت‌ها و گروه‌ها، می‌تواند بیانگر نکات اجتماعی مهمی درمورد آن شخصیت‌ها یا طبقات اجتماعی باشد.

در فرایند «نام‌دهی»، کنشگران اجتماعی بر اساس هویت خاص و منحصر به فرد خود ذکر می‌شوند (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۷). نام‌دهی کنشگران در گفتمان، هدفمند و به‌مثابه ابزاری در خدمت بیان ایدئولوژی نویسنده است. ون لیوون معتقد است که این شیوه بازنمایی به دو صورت «عنوان‌دهی»^{۴۵} می‌شود که عبارتند از: الف) «لقب‌دهی»^{۴۶}، ب) «پیوندجویی»^{۴۷}.

در گفتمان آل احمد کنشگرانی که «نام‌دهی» شده‌اند، همگی مذکرند که شامل یک درجه‌دار نظامی به نام «حیدر باباخانلو» و دو معدن‌چی به نام‌های «وصالی» و «اسد» است. مسلماً نام‌دهی غیررسمی (با اسامی کوچک)، نوعی هم‌بستگی بین کنشگران اجتماعی را به مخاطب القا می‌کند و آل احمد با استفاده از این شیوه که در رابطه با نام‌دهی «اسد» به‌کار رفته است، نوعی یکی بودن بین کارگران معدن را به‌تصویر می‌کشد.

تظاهرات زبان‌شناسی «نام‌دهی» معمولاً در اسامی خاص نمود پیدا می‌کند، اسامی‌ای که ممکن است رسمی^{۴۸} (صرفاً نام خانوادگی مانند «وصالی»)، نیمه‌رسمی^{۴۹} (نام و نام خانوادگی

مانند «حیدر باباخانو» یا غیررسمی^{۵۰} (صرفاً نام کوچک مانند «اسد») باشند.

الف) لقب‌دهی

«لقب‌دهی» یعنی افزودن لقب، سمت و نظایر آن بر سر نام کنشگران اجتماعی. در گفتمان موردبحث، از نام و نام‌خانوادگی کنشگرانی چون مهندس معدن، آخوندِ صحنه اعدام، خوانین محلی، و افسری که از او با عنوان «سرهنگ د» نام برده می‌شود، چیزی نمی‌دانیم. در ارتباط با این کنشگران، آل‌احمد با کاربرست مؤلفه «لقب‌دهی»، آن‌ها را با عنوان رسمی و رتبه شغلی و علمی‌شان بازنمایی می‌کند.

ب) پیوندجویی

در «پیوندجویی»، کنشگران اجتماعی براساس روابط سببی و نسبی خود بازنمایی می‌شوند. در داستان موردبحث، «نامزد وصالی» و «مادر اسد»، به‌عنوان تنها کنشگران زن در گفتمان، براساس پیوندهای سببی و نسبی بازنمایی شده‌اند.

۶-۲-۳-۴. طبقه‌بندی

در فرایند «طبقه‌بندی»، کنشگران اجتماعی براساس هویت جمعی خود و نقش‌هایی که در آن با سایر کنشگران شریک هستند، بازنمایی می‌شوند. ون لیوون (2008, p.52) زیرمقوله‌های ذیل را برای «طبقه‌بندی» قائل است: الف) «نقش‌دهی»^{۵۱}؛ ب) «هویت‌بخشی»^{۵۲}؛ ج) «ارزش‌دهی»^{۵۳}.

الف) نقش‌دهی

در «نقش‌دهی»، کنشگران اجتماعی از نظر فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند (مثلاً شغل، وظیفه یا مسئولیتشان) بازنمایی می‌شوند. نمونه‌هایی از نقش‌دهی را می‌توان در بازنمایی کنشگرانی چون «شوفر معدن» و «آخوند» در پاره‌گفتارهای ۱۵ و ۱۶ یافت. پاره‌گفتار ۱۵ به شوفر گفت او [رئیس معدن] را به بهداری برساند. شوفر هم وحشت‌زده بود و همان‌طور که می‌راند، خبرهای تازه‌ای می‌داد (آل‌احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۱). پاره‌گفتار ۱۶ آخوند چند کلمه دعا خوانده بود و از او [وصالی] خواسته بود وصیت کند ... (همان، ص. ۲۴).

ب) هویت بخشی

«هویت بخشی» وقتی مشاهده می‌شود که کنشگران اجتماعی نه براساس فعالیتشان بلکه براساس هویتشان یعنی آنچه هستند، بازنمایی شوند. در الگوی ون لیوون (2008, p.52)، هویت بخشی دارای سه زیربخش است: الف) هویت بخشی طبقه‌ای^{۵۴}؛ ب) هویت بخشی نسبیتی^{۵۵}؛ ج) هویت بخشی ظاهری^{۵۶}.

ب-۱) هویت بخشی طبقه‌ای

«هویت بخشی طبقه‌ای» بر اساس دسته‌بندی‌ها و طبقه‌بندی‌های مهم، آشکار و مبتنی بر نهادهای اجتماعی، سیاسی، مذهبی، قومی، گرایش‌های جنسیتی و مواردی از این دست انجام می‌شود (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۷). برای مثال در متن مورد مطالعه، وابستگی سازمانی «مهندس» به اداره معادن، در هویت‌نمایی او به‌عنوان یک کنشگر در گفتمان، نقش مهمی ایفا کرده است.

پاره‌گفتار ۱۷ - آقای مهندس، شما هرچه باشه مستخدم دولتی... (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۲).

ب-۲) هویت بخشی نسبیتی

«هویت بخشی نسبیتی» عبارت است از بازنمایی کنشگران اجتماعی براساس نسبت یا روابط فردی و شخصی، خویشاوندی یا حرفه‌ای با یکدیگر. تظاهرات زبان‌شناختی این مؤلفه جامعه‌شناختی - معنایی با دسته محدودی از اسامی تحقق می‌یابد که بر چنین روابطی دلالت دارند؛ اسامی‌ای که معمولاً با صفت ملکی همراه می‌شوند (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۲۲). «مادر اسد» نمونه‌ای از این شیوه بازنمایی است، چراکه روابط خویشاوندی (خصوصاً در رابطه بین مادر و فرزند) کماکان از نظر کارکردی در جامعه حائز اهمیت است. این اسم را علاوه بر طبقه‌بندی می‌توان نمونه‌ای از «پیوندجویی» یا هویت‌نمایی پیوندی نیز دانست.

ب-۳) هویت بخشی ظاهری

در «هویت بخشی ظاهری» کنشگران اجتماعی براساس ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری‌شان مانند رنگ پوست، چهره، قد، وزن و غیره بازنمایی می‌شوند (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۷). این شیوه در داستان‌ها، هنگامی که یک شخصیت معرفی می‌شود، وضوح بیشتری می‌یابد و معمولاً با مفاهیم ضمنی و کنایی همراه است. آل احمد با کاربری این مؤلفه، «افسر فرمانده»

را «آدمی کوتاه‌قد، باریک، با رنگی پریده و چشم‌هائی پُف کرده» (آل‌احمد، ۱۳۸۶، ص. ۵) تصویرسازی می‌کند که این بازنمایی در خدمت ایدئولوژی منفی او نسبت به این کنشگر است. در مقابل، توصیف «وصالی» که کنشگر مثبت گفتمان است، جالب توجه به نظر می‌رسد: پاره‌گفتار ۱۸ وصالِ هیکل بزرگی داشت. همه کسانی که از دیدن وصالِ وجد و شعفی در خود حس می‌کردند، شاید هم او را نمی‌شناختند و یا اصلاً دوستش نمی‌داشتند، ولی این قدرت او بود که دوست‌داشتنی‌اش می‌ساخت (همان، ص. ۲۱).

ج) ارزش‌دهی

در «ارزش‌دهی»، کنشگران اجتماعی با ارزش‌یابی و قضاوت گوینده و نویسنده بازنمایی می‌شوند (آفاگل‌زاده، ۱۳۹۲، ص. ۷). به عبارت دیگر، کنشگران وقتی ارزش‌دهی می‌شوند که به لحاظ خوبی یا بدی، عشق یا نفرت، زشتی یا زیبایی، و... تصویرسازی گردند (Van Leeuwen, 2008, p. 46). ارزش‌دهی می‌تواند به دو شکل مثبت یا منفی باشد. در چند جا از گفتمان آل‌احمد، «وصالی» به صورت مثبت ارزش‌دهی شده است که پاره‌گفتار ۱۹، یک نمونه از کاربرد این شیوه شمرده می‌شود. پاره‌گفتار ۱۹ همه کسانی که از دیدن وصالِ وجد و شعفی در خود حس می‌کردند، شاید هم او را نمی‌شناختند؛ ولی این قدرت او بود که دوست‌داشتنی‌اش می‌ساخت (آل‌احمد، ۱۳۸۶، ص. ۲۱).

۶-۲-۳-۵. مشخص‌سازی چندعاملی

«مشخص‌سازی چند عاملی» در بازنمایی‌هایی دیده می‌شود که در آن، کنشگران اجتماعی در آن واحد، در بیش از یک کارکرد شرکت داشته باشند (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۲۳). این شیوه دارای زیربخش‌های ذیل است: «تقابل‌نمایی»^۷، «نمادآوری»^۸، «تضمین‌نمایی»^۹، و «تلخیص»^{۱۰} (Van Leeuwen, 2008, p. 52).

الف) تقابل‌نمایی

«تقابل‌نمایی» شیوه بازنمایی‌ایی است که در آن کنشگران به دو نقشی منسوب می‌شوند که در

تقابل با یکدیگر قرار دارند. در گفتمان آل احمد، «سربازان» درحالی‌که هیچ اختیار و حق انتخابی ندارند، در جریان آزادسازی برخی از کارگران محکوم به اعدام، صاحب این انتخاب حیاتی می‌شوند که زندگی یا مرگ تعدادی از محکومان را تعیین کنند (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۲۳). بدین ترتیب، این کنشگران اجتماعی در دو نقش تصویرسازی می‌شوند که در تقابل و تضاد هم هستند.

۶-۲-۳. نامشخص‌سازی

در گفتمان آل احمد، «یک کارگر مسلح» و «دو نفر محلی» در پاره‌گفتارهای ۲۰ و ۲۱ نمونه‌هایی از شیوه «نامشخص‌سازی» به حساب می‌آیند. در این پاره‌گفتارها گویی هویت کنشگران برای خواننده اهمیتی ندارد.

پاره‌گفتار ۲۰ البته خود شما هم می‌دونید که موقعیت خیلی باریکه. امروز هم موقع تعطیل کار، یک کارگر مسلح دیده شده (همان، ص. ۱۵).

پاره‌گفتار ۲۱ از سه نفری که در محکمه صحرایی زیراب محکوم به اعدام شدند، دو نفر محلی بودند که توانستند وکیلی بگیرند و کار خود را به عقب بیندازند (همان، ص. ۲۱).

۶-۲-۴. تشخیص‌زدایی

در «تشخیص‌زدایی»، شاهد فرایندی عکس آنچه در تشخیص‌بخشی گفته شد، هستیم. این شیوه بازنمایی کنشگران، خود به دو نوع کلی تقسیم می‌شود: الف) ذهنی‌سازی^{۱۱}؛ ب) عینی‌سازی^{۱۲} (Van Leeuwen, 2008, p. 52).

۶-۲-۴-۱. ذهنی‌سازی

«ذهنی‌سازی» یعنی بازنمایی کنشگران اجتماعی به‌کمک خصوصیتی که در ذهن تولیدکننده گفتمان به آن‌ها نسبت داده می‌شود. مثال بارز این نوع تصویرسازی، اشاره به زندگی «کارگران معدن» با به کار بردن استعاره «ذغال» است.

پاره‌گفتار ۲۲ در زیر سقف تونل‌های دراز و تاریک، حیات یک عده انسان را به‌صورت گرد تیره ذغال درمی‌آوردند (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۹).

در رابطه با حوادث زیراب، کاربرد استعاره «دیو مهیب» که با پاشنه خود «زندگی انسان‌ها را می‌فشرد»، نمونه دیگری از اعمال شیوه ذهنی‌سازی در گفتمان است.

پاره‌گفتار ۲۳ مهندس در تنهایی بازداشتگاه خود قدم می‌زد و به حوادثی که همچون یک دیو مهیب پاشنه سنگین و عظیم خود را به روی دره‌های زیراب می‌گذاشت و زندگی انسان‌ها را می‌فشرد، می‌اندیشید (همان، ص. ۱۹).

۶-۲-۴. عینی‌سازی

«عینی‌سازی» یعنی «بازنمایی کنشگران اجتماعی به کمک مکان یا شیئی که با آن‌ها یا کنش‌هایشان عجین شده، تداعی معانی دارند؛ و معمولاً تظاهر زبانی آن اشارت کنایی یا مجازی است» (حیدری، ۱۳۸۴، ص. ۱۷). بدین‌ترتیب در عینی‌سازی، کنشگران توسط مکان، ابزار مرتبط با فعالیت آن‌ها یا به وسیله گفته یا با اشاره به اندامشان تصویرسازی می‌شوند. انواع رایج عینی‌سازی عبارت‌اند از: الف) مکان‌نمایی^{۶۳}؛ ب) سخن‌نمایی^{۶۴}؛ ج) ابزارنمایی^{۶۵}.

۶-۲-۴-۱. مکان‌نمایی

«مکان‌نمایی» نوعی عینی‌سازی است که در آن، کنشگران اجتماعی به کمک اشاره به مکانی بازنمایی می‌شوند که در بافتی مشخص با آن‌ها عجین شده‌اند. مثلاً استفاده از «تهران» به‌جای «سیاستمداران تهران‌نشین» در پاره‌گفتار ۲۴.

پاره‌گفتار برای اجرای حکم اعدامش [وصالی] از تهران کسب تکلیف کردند و تهران ۲۴ نیز به سرعت عمل خیلی علاقه داشت (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۲۳).

۶-۲-۴-۲. سخن‌نمایی

«سخن‌نمایی» نوعی عینی‌سازی است که در آن، کنشگران اجتماعی با اشاره به گفته‌ها و سخنانشان بازنمایی می‌شوند. برای مثال، در پاره‌گفتار ۲۵، «خبر»؛ در پاره‌گفتارهای ۲۶ و ۲۷، «گزارش»؛ و در پاره‌گفتار ۲۸، «مدرک» سخن‌نمایی شده است.

پاره‌گفتار ۲۵ سرهنگ د: - کارگرهای شما... من نمی‌دونم چیه. اما ازشون برای دولت خبرهایی می‌رسه! (آل احمد، ۱۳۸۶، ص. ۱۳).

پاره‌گفتار ۲۶ افسر: - جناب آقای مهندس، گزارش میدن که کارگرهای معدن شما مسلحند. نیست؟ (همان، ص. ۱۵)

پاره‌گفتار ۲۷ گزارش تهیه شده بود. آوردند که مهندس امضاء کند. او فقط خندید (همان، ص. ۱۸).

پاره‌گفتار ۲۸ افسر: - خواهش می‌کنم بفرمایید تا مدرک هم به شما نشان بدهم (همان، ص. ۱۶).

بدیهی است که چون این شیوه بازنمایی، نوعی مرجعیت غیرانسانی به گفته‌ها می‌دهد، اغلب در رابطه با گفته‌های سخنگویان «رسمی» به کار می‌رود.

۶-۲-۳. ابزارنمایی

«ابزارنمایی» نوعی عینی‌سازی است که در آن بازنمایی به کمک اشاره به ابزاری انجام می‌گیرد که کنشگران اجتماعی با آن، عمل موردنظر خود را تحقق می‌بخشند. نمونه‌هایی از ابزارنمایی در پاره‌گفتارهای ۲۹ (چراغ‌های معدن) و ۳۰ (هفت تیر) دیده می‌شود که به وسیله آن، معدن‌چیان و افسر ژاندارمری در گفتمان تصویرسازی شده‌اند.

پاره‌گفتار ۲۹ [کارگران] چراغ‌های معدن خود را به دست گرفتند و با کولوارهای که داشتند، به سمت خانه‌های خود می‌گذشتند (همان، ص. ۹).

پاره‌گفتار ۳۰ مهندس خود را با عجله به اتاق مدیر بهداری رساند. یک ستوان سوم پشت تلفن نشسته بود و هفت تیر خود را پاک می‌کرد (همان، ص. ۱۴).

۷. نتیجه

نگارندگان در جستار پیش رو به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش برآمدند که چگونه می‌توان از راهبردهای ونلیوون برای تحلیل بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان بهره جست؟ همچنین سعی شد تا به این پرسش پاسخ داده شود که آیا نویسنده توانسته است به وسیله بازنمایی کنشگران، ایدئولوژی خود را در متن منعکس سازد. تحلیل داده‌های پژوهش، علاوه بر تبیین رابطه میان مؤلفه‌های گفتمان‌مدار و ایدئولوژی نهفته در متن، نشان داد که آل احمد توانسته است از بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان برای بیان ایدئولوژی خود بهره جوید. گفتمان او نشان‌دهنده این موضوع است که نویسنده در بازنمایی عوامل داستان، از راهبرد اظهار کنشگران غیردولتی در مسائل مثبت و حذف آن‌ها از مسائل منفی و عکس همین راهبرد در مورد کنشگران دولتی، بهره برده است. بدین ترتیب، دولتی‌ها به عنوان کنشگران منفی، و کارگران و معدن‌چیان به مثابه کنشگران مثبت، در گفتمان تصویرسازی شده‌اند. به طور کلی نویسنده با استفاده از شیوه «تمایزگذاری»، تضاد بین این دو گروه یعنی

«دولت» و «طبقه کارگر» را برجسته‌سازی کرده است. وی با کاربست شیوه «نام‌دهی کلی»، یعنی برابر نهادن نام «دولت» به جای ذکر نام شاه، حذف افراطی نام رضاخان را در گفتمان رقم زده است که این عمل، نمونه بارزی از فرایند «کتمان» است. کنشگرانی که در گفتمان نویسنده «نام‌دهی» شده‌اند، همگی مذکرند و به صورت‌های رسمی، نیمه‌رسمی، و غیررسمی تصویرسازی شده‌اند. آل‌احمد با منفعل‌نمایی رئیس معدن او را در کانون توجه مخاطب قرار می‌دهد تا ظلمی را که نسبت به او و کارگران معدن روا داشته شده است برجسته‌تر کند. به طور کلی، بازنمایی کنشگران اجتماعی در گفتمان آل‌احمد تحت تأثیر دیدگاه‌های فکری - اجتماعی او و روابط قدرت حاکم بر جامعه عصر وی صورت گرفته است.

۸. پی‌نوشت‌ها

1. discursive structures
2. linguistic
3. socio – semantic
4. Linguistic realization
5. the representation of social actors
6. Social Actor Network
7. exclusion
8. inclusion
9. innocent
10. suppression
11. backgrounding
12. radical exclusion
13. Activation
14. Passivation
15. Participation
16. Circumstantialisation
17. Possessivation
18. Personalization
19. Impersonalization
20. Role Allocation
21. agent
22. Patient
23. behavioral
24. senser
25. mental

26. sayer
27. verbal
28. subjection
29. beneficialization
30. Reference Allocation
31. Determination
32. Indetermination
33. passive agent deletion
34. nonfinite clauses
35. beneficiary deletion
36. nominalization
37. process nouns
38. midde voice
39. Association
40. Differentiation
41. Nomination
42. Categorization
43. Overdetermination
44. Polarization, Us-Them Categorization
45. Titulation
46. honorification
47. affiliation
48. formalization
49. semiformalization
50. informalization
51. Functionalization
52. Identification
53. Appraisement
54. classification
55. relational identification
56. physical identificatio
57. Inversion
58. Simbolization
59. Connotation
60. distillation
61. Abstraction
62. Objectivation
63. Spatialization
64. Utterance autonomization
65. Instrumentalization

۹. منابع

- آبراهامیان، ی. (۱۳۸۹). *ایران بین دو انقلاب*، ترجمه ا. گل محمدی و م. ا. فتاحی. تهران: نشر نی
- آقاگل زاده، ف.، خیرآبادی، ر.، و گلفام، ا. (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی شیوه بازنمایی کنشگران ایرانی و غربی در پرونده هسته‌ای ایران در رسانه‌های بین‌المللی (الگوی ۲۰۰۸ ون لیون). *جستارهای زبانی*، ۱ (۱۳)، ۱-۱۹.
- آل احمد، ج. (۱۳۸۶). *از رنجی که می‌بریم*. تهران: مجید.
- ارمی اول، س.، فتوحی، م.، تقوی، م.، و خلیلی، م. (۱۳۹۶). اقتدار و هویت: بازنمایی روابط جنسیت در رمان لالایی برای دختر مرده اثر حمیدرضا شاه‌آبادی. *جستارهای نوین ادبی*، ۱۹۷، ۲۵-۵۶.
- اکبری، ح.ر.، تفکری رضایی، ش.، و غلامعلی‌زاده، خ. (۱۳۹۸). بازنمایی کنشگران اجتماعی دستان آب‌بید با بهره‌گیری از الگوی جامعه‌شناختی معنایی ون لیون. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۲۵، ۱۷-۳۳.
- پوشنه، آ.، و معین، م.ب. (۱۳۹۲). تحلیل گفتمان انتقادی در اثری از ابراهیم گلستان با استفاده از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی گفتمان‌مدار با توجه به بازنمایی کارگزاران اجتماعی. *جستارهای زبانی*، ۲ (۱۴)، ۱-۲۵.
- جنیدی جعفری، م.، و خاقانی، ط. (۱۳۹۴). بررسی بازنمایی کنش‌های اجتماعی در مجموعه داستان زن زیادی براساس الگوی ون لیون. *زبان‌شناخت*، ۱۲، ۷۷-۹۷.
- حق‌پرست، ل. (۱۳۹۱). شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در داستان بهمن از شاهنامه و بهمن‌نامه براساس مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی در تحلیل گفتمان. *جستارهای زبانی*، ۲، ۱-۲۷.
- حیدری تبریزی، ح.، و رزمجو، س.آ. (۱۳۸۴). شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در گفتمان فارسی: تحلیل توجیهی گفتمان با عنایت به مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی. *زبان و ادب فارسی*، ۱۹۵، ۱-۳۴.
- سعیدنیا، ن.، اسدی، م.، و اندی، س.ت. (۱۳۹۳). بازنمایی زن در رمان‌های سووشون و سنگ صبور از منظر تحلیل گفتمان انتقادی. *مجموعه مقالات نهمین همایش زبان‌شناسی*

ایران، ج ۱، صص ۶۸۷-۷۰۴.

- عبداللهیان، ح. (۱۳۸۳). مضامین و اندیشه‌های مشترک در داستان‌های جلال آل احمد و ابراهیم گلستان، پژوهش‌های ادبی، ۵، ۱۱۷-۱۳۰.
- نعمتی فیروزآباد، ا. (۱۳۹۶). نقش حزب کمونیست در سازمان دادن به تشکلهای و اعتصابات کارگری و نحوه برخورد دولت رضاشاه با این فعالیت‌ها. تاریخ نو، ۱۹، ۱۲۷-۱۵۱.
- یارمحمدی، ل. (۱۳۸۵). ارتباطات از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی. تهران: هرمس.

References

- Abdollahian, H. (2004). Common themes and ideas in stories of Jalal Al-e Ahmad and Ebrahim Golestan. *Literary Research*. 5, 117- 130. [In Persian].
- Abrahamian, Y. (2010). *Iran between two revolutions*. Translated by Ahmad Golmohammadi, Mohammad Ibrahim Fattahi. Tehrah: Ney. [In Persian].
- Aghagolzadeh, F., Khairabadi, R., & Gulfam, A. (2013). The comparative study of the linguistic representation of Iranian and western actors of Iran's nuclear program in international media (Van Leeuwen's model (2008)). *Language Related Research*. 4 (1), 1- 19. [In Persian].
- Akbari, H., Tafakkori Rezaei, Sh., & Gholamalizade, Kh. (2019). The representation of social actors in Ab Bid based on Van Leeuwen's socio-semiotic model. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*. 25, 17- 33. [In Persian].
- Al- Ahmad, J. (2008). *The Suffering We are Going Through*. Tehran: Majid. [In Persian].
- Erami Avval, S., Fotouhi, M., Taghavi, M., & Khalili, M. (2017). Authority and identity: The representation of gender relations in lullaby for the dead girl. *Journal of Literary Studies*. 197, 25- 56. [In Persian].
- Haghparast, L. (2012). The representation of social actors in the story of Bahman's vengeance seeking from Shahnama and Bahmanama (Based on the

- Socio-semiotic elements in Critical Discourse Analysis). *Language Related Research*. 3(2), 1- 27 .[In Persian].
- Heydari, H., Razmjoo, A. (2005). Methods of depicting social agents in Persian discourse: A descriptive analysis of discourse with regard to socio-cognitive and semiotic components. *Journal of Persian Language and Literature*. 195, 1- 34 [In Persian].
 - Joneidi, J., & Khaghani, t. (2015). The representation of social actions in Persian stories: A critical discourse analysis of Ale -Aahmad short stories. *Zabanshenakht (Language Studies)*. 6. No 2 (12),77- 97. [In Persian].
 - Nemati, A. (2017). The role of the communist party in organizing workers' strikes and the method of Reza Shah's government dealing with these activities. *New Date*. 19, 127- 151 .[In Persian].
 - Poushaneh, A., & Babak Moien, M. (2013). The Representation of social actors via Socio-semiotic Features in One Story by Ebrahim Golestan: A study in the framework of critical discourse analysis. *Language Related Research*. 2 (14), 1- 25. [In Persian].
 - Rimmon-Kenan, Sh. (2002). *Narrative fiction*. London and New York: Routledge.
 - Saidnia, N. et. al. (2015). Representation of women in "Sou va shoun" and "Sang-e Sabour" novels: A study in the framework of critical discourse analysis. *9th International Conference on Iranian Linguistics*. 1, 687- 704 .[In Persian].
 - Van Dijk, T. (2000). *Ethnic minorities and the media, News Racism: A discourse analytical approach*, 33 - 49, Buckingham, UK. Open University Press.
 - Van Leeuwen, T. (1996). The representation of social actors. Texts and practices; *Readings in Critical Discourse Analysis*. C.R. Caldas – Coulthard (ed.). London: Routledge.
 - Van Leeuwen, T.(2008) *Discourse and practice*, New tools for critical discourse

analysis. New York: Oxford University Press.

- Yarmohammadi, L (2014). *Communication within Critical Discourse Perspectives*. Tehran: Hermes. [In Persian].